ТЕМА

Основні принципи права соціального забезпечення.

1. Поняття та система принципів правового регулювання соціального забезпечення.
2. Зміст принципів правового регулювання соціального забезпечення.

Література:

1. *Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР. – М., 1987.*
2. *Астрахан Е.И. Принципы пенсионного обеспечения рабочих и служащих. – М., 1961.*
3. *Мачульськая Е.Е. Право социального обеспечения. – М., 1998.*

1. Поняття та система принципів правового регулювання соціального забезпечення.

Праву соціального забезпечення, як і іншим галузям права, притаманні певні галузеві принципи. В загальному вигляді принципи права соціального забезпечення не сформульовані ні в конституції, ні в законодавстві про соціальне забезпечення. Вони можуть бути виведенні з аналізу і встановлення найбільш суттєвих рис фактичного змісту сукупності норм права соціального забезпечення. Вони являють собою об'єктивні закономірності в соціальному забезпеченні і проходять через всю систему соціального забезпечення, відображаючи закономірності економічного розвитку держави і головні цілі економічної політики.

Принципи права соціального забезпечення характеризують зміст цієї галузі права, служать найбільш яскравим і виразним показником своєрідності природи права соціального забезпечення.

Принципи права соціального забезпечення мають важливе теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в тому, що вони дають можливість порівняти право різних країн, а також право однієї країни на різних історичних етапах.

У юридичній літературі з права соціального забезпечення наводяться різні системи принципів.

Андреев В.С. до галузевих принципів відносить:

- принцип всеосяжності соціального забезпечення;
- принцип всебічності та багатоманітності його видів;
- принцип забезпечення за рахунок державних і суспільних коштів;
- принцип забезпечення у високих розмірах, які відповідають рівневі задоволення потреб громадян, що склався на даному етапі розвитку суспільства;
- принцип здійснення забезпечення самими трудящими через органи державного управління і громадські організації.

Зайкін О.Д. пропонує свою систему принципів права соціального забезпечення:

- поширення соціального забезпечення на всіх громадян;
- багатоманітність форм і видів соціального забезпечення громадян;
- здійснення соціального забезпечення за рахунок суспільства;
- єдність і диференціація соціального забезпечення громадян;
- участь трудящих в організації права на соціальне забезпечення;

- стимулювання трудової діяльності інвалідів і пристарілих;
- охорона права громадян на соціальне забезпечення.

Виходячи з наведеної класифікації Сирота І.М. пропонує наступні принципи пенсійного забезпечення:

- загальність і доступність умов реалізації права на пенсію;
- багатоманітність видів пенсійного забезпечення;
- диференціація умов і норм пенсійного забезпечення;
- забезпечення на рівні межі малозабезпеченості;
- здійснення пенсійного забезпечення за рахунок коштів державного Пенсійного фонду;
- здійснення пенсійного забезпечення державними органами;
- соціально – трудова реабілітація і стимулювання трудової діяльності громадян, які частково втратили працездатність;
- охорона права громадян на пенсійне забезпечення.

На сучасному етапі розвитку суспільства принципи права соціального забезпечення можна викласти у такому вигляді:

- поширення права на соціальне забезпечення;
- багатоманітність форм і видів соціального забезпечення;
- диференціація підстав і норм соціального забезпечення;
- забезпечення пенсіями і допомогами на рівні прожиткового мінімуму;
- фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків і недержавних фондів, а також державного і місцевих бюджетів та з інших джерел;
- здійснення соціального забезпечення органами державного управління безпосередньо чи під їх контролем;
- соціально – трудова реабілітація громадян, які частково втратили працездатність та стимулювання їх трудової діяльності;
- охорона і захист права та законних інтересів громадян на соціальне забезпечення.

Принципи мають важливе значення для ефективного функціонування всієї системи норм даної галузі права. Принципи - це ідеї, виражені у формі правових норм. Це означає, що принципи є правовими приписами, причому приписами обов'язковими, органами, які розглядають спори, пов'язанні з соціальним забезпеченням громадян, основні принципи застосовуються, як правило для тлумачення відповідних нормативних актів. Правильно сформульовані принципи дозволяють усувати прогалини в законодавстві при застосуванні правових норм.

2. Зміст принципів правового регулювання соціального забезпечення.

Одним із основних принципів права соціального забезпечення можна вважати принцип поширення права на соціальне забезпечення на всіх громадян. Цей принцип закріплений у ст. 46 Конституції України. Він полягає в тому, що кожна людина, яка на законних підставах проживає в Україні , в разі настання певних умов, передбачених законом, має право на відповідний вид соціального забезпечення, незалежно від статі, політичних та релігійних поглядів, національності, громадянства, етнічного і соціального походження тощо.

Із загального кола громадян виділяють працюючих, соціальне забезпечення яких здійснюється на умовах страхування. Застрахованим особам передбаченні такі види соціального забезпечення як допомоги по тимчасовій втраті працездатності, інші види соціальних допомог, трудові пенсії тощо.

Законодавством передбачене соціальне забезпечення і непрацюючим особам в разі втрати ними працездатності та в інших випадках передбачених законом.

Принцип багатоманітності форм і видів соціального забезпечення полягає в тому, що система соціального забезпечення в Україні характеризується універсальністю. Основними видами соціального забезпечення в Україні є: пенсії, соціальні допомоги, соціальне обслуговування.

Пенсія – це основний вид соціального забезпечення. На їх виплату витрачається більша частина коштів соціального забезпечення.

Соціальні допомоги в системі соціального забезпечення відіграють особливу роль. Багатоманітність видів допомог та численні верстви громадян, охоплені ними, свідчать про велику соціальну значимість допомог у формуванні рівня життя населення України в сучасних умовах.

Соціальне обслуговування являє собою надання підтримки матеріального характеру, але у натуральній формі або у вигляді позитивних дій з боку відповідних державних органів на користь непрацездатної особи (протезування, санаторно – курортне лікування та ін.)

Принцип диференціації підстав і норм соціального забезпечення. Основною метою диференціації є призначення конкретного виду соціального забезпечення для відповідної категорії осіб, залежно від юридичних фактів.

Ознаки для диференціації підстав надання певного виду соціального забезпечення та їх розміри залежать від:

1) характеру та умов діяльності;
2) тривалості трудового (страхового) стажу;
3) статі – зниження жінкам пенсійного віку і стажу;
4) категорії працівників (пенсії за вислугу років);
5) правового статусу громадян (пільги для осіб, які потерпіли внаслідок чорнобильської катастрофи, ветерани війни та праці);
6) тяжкості інвалідності та причин її настання;
7) розміру заробітку та розміру внесків до Пенсійного та фондів соціального страхування.

Принцип забезпечення пенсіями і допомогами на рівні прожиткового мінімуму. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Під прожитковим мінімумом розуміється вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров’я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум на одну особу за поданням КМУ щорічно затверджується ВРУ до початку розгляду Державного бюджету України і періодично переглядається відповідно до зростання індексу споживчих цін

разом з уточненням показників Державного бюджету України та публікується в офіційних виданнях.

Принцип фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків і недержавних фондів, а також державного і місцевих бюджетів та інших джерел. Даний принцип прямо пов'язаний з джерелами фінансування – Пенсійним фондом, фондами соціального страхування, Державним бюджетом, місцевими бюджетами і недержавними страховими фондами.

Принцип здійснення соціального забезпечення органами державного управління безпосередньо чи під їх контролем випливає з самої суті державної системи соціального захисту. Держава встановлює види соціального забезпечення, визначає умови та порядок їх призначення, коло осіб, які мають право на відповідний вид соціального забезпечення, джерела фінансування, створює систему органів через яку здійснюється соціальне забезпечення.

Органи державного управління соціальним забезпеченням складають систему органів спеціальної компетенції, які здійснюють свої повноваження в межах, визначених законодавством. Управління соціальним забезпеченням на центральному і регіональному рівнях.

Держава законодавчо встановила порядок функціонування недержавних пенсійних фондів, контроль та нагляд за діяльністю яких здійснюється державними органами системи соціального забезпечення.

Принцип соціально – трудової реабілітації громадян, які частково втратили працездатність та стимулювання їх трудової діяльності. Передбачено систему заходів, спрямованих стимулювання більш пізнього виходу на пенсію, виплата повної пенсії незалежно від отримуваного заробітку (доходу) за місцем проживання пенсіонера, а також певні пільги. Крім цього законодавчо закріплено низку заходів, спрямованих на сприяння у працевлаштуванні та професійному навчанні інвалідів.

Принцип охорони і захисту права та законних інтересів громадян на соціальне забезпечення. Під охороною права громадян на соціальне забезпечення розуміють сукупність заходів, спрямованих на попередження порушень у цій сфері, усунення причин, що їх породжують. Під захистом права розуміють заходи спрямовані на відновлення порушених прав у сфері соціального забезпечення.

Законодавством встановлено також систему юридичних гарантій, за допомогою яких можливе здійснення і відновлення порушених прав громадян у сфері соціального забезпечення.

ТЕМА

Органи, які здійснюють соціальне забезпечення.

1. Пенсійний фонд України: порядок його формування і використання.
2. Система державних органів та їхні функції зі здійснення соціального забезпечення.

Література:

1) *Положення про Пенсійний фонд України, затверджене Указом Президента України від 1.03.2001 р. № 121/2001 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. - № 11 . – С. 256.*
2) *Положення про управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, затверджене Постановою правління Пенсійного фонду України від 27.06.2002 р. №11 – 2 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. - № 11 . – С. 261.*
3) *Положення про управління Пенсійного фонду України в районах, містах, районах у містах, затверджене Постановою правління Пенсійного фонду України від 30.04.2002 р. №8 – 2 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2003. - № 11 . – С. 266.*
4) *Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 288 с.*

1. Пенсійний фонд України: порядок його формування і використання.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, що здійснює управління фінансами пенсійного забезпечення, діяльність якого спрямовується і корегується КМУ.

Пенсійний фонд України виступає гарантом стабільності державної системи пенсійного забезпечення. Як самостійна фінансово – банківська система він діє в Україні з 1992 року. Фонд створений на базі Українського республіканського відділення колишнього Пенсійного фонду СРСР.

Керівництво діяльністю Пенсійного фонду України здійснюється правлінням Пенсійного фонду України, чисельність і персональний склад якого затверджується КМУ.

Голова правління Пенсійного фонду України та його заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України в установленому порядку. Гранична чисельність працівників Пенсійного фонду України затверджується КМУ. Структуру центрального апарату Пенсійного фонду України, а також положення про його структурні підрозділи затверджує Голова правління Пенсійного фонду України.

Штатний розпис та кошторис видатків центрального апарату Пенсійного фонду України затверджує Голова правління за погодженням з Міністерством фінансів України.

Пенсійний фонд України є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Правління Пенсійного фонду України: визначає завдання Пенсійного фонду України; подає на розгляд КМУ проект річного бюджету; приймає постанови, затверджує положення, інструкції; приймає рішення з інших питань діяльності Пенсійного фонду України.

Засідання правління скликаються не рідше 1 разу на квартал. Правління є правомочним приймати рішення за наявності на засіданні не менше 2/3 його членів. Рішення приймаються більшістю голосів присутніх на засіданні членів правління

Голова правління: забезпечує виконання рішень правління Пенсійного фонду України; розпорядження в межах компетентності коштами Пенсійного фонду України; підписує документи від імені Пенсійного фонду України; несе персональну відповідальність перед Президентом і КМУ за виконання поставлених перед Пенсійним фондом України; //////////?

У своїй діяльності Пенсійний фонд України керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та Положенням про Пенсійний фонд України.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- участь у формуванні і реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування;
- забезпечення збирання та акумулювання коштів, призначених для пенсійного забезпечення, повного і своєчасного фінансування витрат на виплату пенсій та інших соціальних виплат, що здійснюються з коштів Пенсійного фонду України;
- ефективне використання коштів Пенсійного фонду України, здійснення в межах своєї компенсації контрольних функцій, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів Пенсійного фонду України.

Пенсійний фонд України відповідно до покладених на нього завдань:

1) бере у межах своєї компетенції участь у розробці прогнозних показників економічного і соціального розвитку України та проекту Державного бюджету України;
2) планує доходи та видатки Пенсійного фонду України, розробляє проект бюджету Пенсійного фонду України та подає його на затвердження КМУ;
3) розробляє в установленому порядку подає пропозиції щодо встановлення або зміни ставок збору на обов’язкове державне пенсійне страхування;
4) здійснює в межах своїх повноважень контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України;
5) здійснює перерозподіл коштів Пенсійного фонду України між регіональними з метою забезпечення фінансування виплати пенсій, інших виплат, що фінансуються за рахунок його коштів;
6) здійснює відповідно до законодавства та міжнародних договорів України переказування пенсій громадянам, які виїхали на постійне місце проживання за кордон та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні;

7) співпрацює в межах своєї компетенції з міжнародними організаціями, бере участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів у сфері пенсійного забезпечення та ін.

Пенсійний фонд України має право:

1) отримувати у встановленому порядку від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств установ і організацій усіх форм власності, громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали необхідні для виконання покладених на нього завдань;
2) стягувати у безспірному порядку не внесенні своєчасно суми збору на обов'язкове пенсійне страхування;
3) перевіряти правильність призначення та виплати пенсій і допомоги, витрачання коштів Пенсійного фонду;
4) проводити в установленому порядку на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності планові та позапланові перевірки фінансово – бухгалтерських документів, звітів, планів та інших документів щодо правильності обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, інших платежів до Пенсійного фонду України, а також використання його коштів;
5) накладати адміністративні стягнення у порядку, передбаченому законодавством;
6) одержувати кредити у банківських установах та ін.

У межах своїх повноважень Пенсійний фонд України видає накази, організовує та контролює їх виконання.

Бюджет Пенсійного фонду України формується за рахунок:

- збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян;
- сум фінансових санкцій, штрафів, передбачених за порушення порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- банківських кредитів;
- інших незаборонених законодавством надходжень.

Бюджет Пенсійного фонду України щороку затверджується КМУ.

Кошти Пенсійного фонду України зберігаються на окремих поточних рахунках і субрахунках в установах банків і використовуються для:

- фінансування виплати державних пенсій;
- погашення банківських кредитів та відсотків за їх використання;
- утримання центрального апарату та органів Пенсійного фонду України;
- інші.

Значну частину своїх функцій Пенсійний фонд України виконує через систему своїх органів – головні управління Пенсійного фонду України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі та управління Пенсійного фонду України в районах, містах і районах у містах.

Головні управління підвідомчі та підзвітні Фонду.

Основними завданнями управління є:

1) забезпечення у відповідному регіоні збирання та акумулювання збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та інших коштів, призначених для пенсійного забезпечення;

2) забезпечення призначення і виплати пенсій відповідно до чинного законодавства;
3) ефективне використання коштів, призначених для пенсійного забезпечення.

Управління відповідно до покладених на нього завдань:

1) забезпечує додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами вимог законодавства про державне соціальне страхування стосовно пенсійного забезпечення;
2) планує у відповідному регіоні доходи та видатки коштів Фонду;
3) забезпечує призначення перерахунок і виплату пенсій відповідно до законодавства;
4) організовує підготовку та підвищення кваліфікації кадрів;
5) інформує громадськість про свою діяльність, веде роз'яснювальну роботу серед населення;
6) у межах своєї компетенції розглядає звернення, заяви та скарги підприємств, установ, організацій і громадян з питань діяльності Фонду;
7) виконує інші функції, передбаченні чинним законодавством.

Управління має право:

1) отримувати в установленому порядку від органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
2) вимагати від посадових осіб підприємств установ організацій та ФО, які є платниками збору або використовують кошти Фонду, усунення порушень законодавства щодо сплати збору і використання коштів Фонду;
3) перевіряти правильність призначення і виплати пенсій та допомоги, витрачання коштів Фонду;
4) накладати адміністративні стягнення у порядку передбаченому чинним законодавством;
5) у порядку, визначеному Фондом, одержувати кредити у банківських установах з їх подальшим спрямуванням на фінансування виплати пенсій, а також здійснювати погашення цих кредитів, включаючи плату відсотків за їх використання;
6) у межах своєї компетенції розпоряджатись майном і коштами Фонду;
7) інші права.

Управління очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з неї правлінням Фонду за погодженням відповідно з Радою міністрів АРК, обласною, Київською або Севастопольською міською державною адміністрацією.

Начальник має заступників, які за його поданням та погодженням відповідно з Радою міністрів АРК, обласною, Київською або Севастопольською міською державною адміністрацією призначаються на посаду і звільняється з неї головою правління Пенсійного фонду України.

Постійно діючим консультативно – дорадчим органом для обговорення найважливіших питань діяльності управління є комісія при начальнику управління, яка діє на громадських засадах.

Комісія утворюється відповідно до наказу начальника управління у складі 5-9 осіб. Персональний склад комісії затверджується головою правління Фонду за поданням начальника управління.

До складу комісії входять начальник управління та його заступники, інші відповідальні працівники управління, представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з вирішенням питань, що належать до компетенції Фонду.

Засідання комісії проводяться не рідше одного разу на квартал. Рішення комісії оформлюється протоколом.

Комісія:

1) визначає перспективи та поточні напрямки роботи;
2) контролює виконання управлінням наказів і розпоряджень Фонду;
3) заслуховує звіти про діяльність структурних підрозділів управління та його підвідомчих органів;
4) розглядає інші питання діяльності управління та його підвідомчих органів.

Начальник управління:

1) керує діяльністю управління;
2) подає голові правління Фонду для затвердження штатний розпис управління і кошторис видатків;
3) затверджує регламент роботи і правила внутрішнього трудового розпорядку;
4) за погодженням з Фондом призначає та звільняє з посади начальників структурних підрозділів управління;
5) у межах своєї компетенції розпоряджається коштами та майном Фонду;
6) представляє управління в державних органах;
7) інші повноваження.

Управління є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Герба та своїм найменуванням.

Управління Пенсійного фонду України у районах, містах, у районах у містах є органами Фонду, підвідомчими відповідно головним управлінням Фонду в АРК, областях, містах Києві та Севастополі.

Основні завдання управління:

1) облік платників збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;
2) забезпечує призначення і виплати пенсій відповідно до чинного законодавства;
3) ефективне використання коштів, призначених для пенсійного забезпечення.

Управління відповідно до покладених до нього завдань:

1) забезпечує додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами вимог законодавства про державне соціальне страхування стосовно пенсійного забезпечення;
2) планує доходи та видатки коштів Фонду в районі (місті);
3) призначає і виплачує пенсії відповідно до чинного законодавства;
4) інформує громадськість про свою діяльність;
5) інші повноваження.

Начальник управління призначається на посаду і звільняється з неї начальником відповідного регіонального управління Фонду за погодженням з місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування та Фондом.

Заступники начальника призначаються на посаду та звільняються з неї начальником відповідного регіонального управління Фонду.

Начальник управління:

1) керує діяльністю управління;
2) забезпечує виконання доведених регіональним управлінням Фонду показників доходів та видатків;
3) затверджує регламент роботи і правили внутрішнього трудового розпорядку;
4) призначає на посаду і звільняє працівників управління;
5) у межах своєї компетенції розпоряджається коштами та майном управління;
6) інші повноваження.

Управління є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

3. <u>Сиситема державних органів та їх функції зі здійснення соціального забезпечення.</u>

У системі органів, які здійснюють соціальне забезпечення, вирізняються насамперед органи законодавчої і виконавчої влади. Вони відіграють провідну роль у керівництві всією системою соціального захисту населення.

Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, приймає закони про основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення, затверджує основні показники бюджету Пенсійного фонду, які включаються до Державного бюджету.

Кабінет Міністрів України видає підзаконні нормативні акти з питань здійснення пенсійного забезпечення, щороку представляє на затвердження Верховної ради України Державний бюджет, складовою якого є бюджет Пенсійного фонду України, і вживає заходів до виконання останнього.

Одним із центральних органів державної виконавчої влади, що здійснює функції управління соціальним забезпеченням, є Міністерство праці і соціальної політики України, яке було утворене відповідно до Указу Президента України від 25.07.1997 року на базі Міністерства соціального захисту населення України та Міністерства праці України.

У сфері соціального забезпечення на Міністерство праці України покладенні такі функції:

- організація роботи органів соціального захисту населення;
- перевірок правильності призначення та виплати пенсій органами Пенсійного фонду України;
- взаємодія з центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями з питань застосування стиків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пільгове пенсійне забезпечення;

- сприяння забезпеченню належного рівня матеріально – побутового, культурного та медичного обслуговування громадян, які перебувають у будинках інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів;
- вивчення стану матеріально – побутового забезпечення та потреб пенсіонерів, інших соціально незахищених громадян;
- організація і координація роботи з надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово – комунальних та інших послуг;
- виконання інших функцій, що випливають з покладених на нього завдань.

Свої повноваження Міністерство здійснює через систему обласних, районних, міських, районних у містах управлінь праці та соціального захисту населення, що входять до складу відповідних місцевих державних адміністрацій.

Важливе місце серед державних органів в системі Міністерства праці і соціальної політики України займають будинки – інтернати (пансіонати) для громадян похилого віку, інвалідів та дітей.

Дані будинки – інтернати утворюються, реорганізовуються та ліквідуються за рішенням обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, за поданням Міністерства праці та соціального захисту АРК, головних управлінь праці та соціального захисту населення обласних держадміністрацій, Головного управління соціального захисту населення Київської міської держадміністрації, управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської держадміністрації, погодженим з міністерством праці та соціальної політики України.

Будинки – інтернати є юридичною особою, фінансуються з обласного бюджету, мають печатку, штамп зі своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в установах банків.

У будинку – інтернаті можуть утворюватись підсобні господарства, майстерні, цехи, які здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства та Положення про ці структури.

Фонд соціального захисту інвалідів – є урядовим органом державного управління, який діє у складі Міністерства праці та підпорядковується йому. Фонд очолює директор, який призначається на посаду та звільняється з посади КМУ за поданням Міністерства праці та соціальної політики.

Фонд утримується за рахунок державного бюджету в межах коштів, передбачених на утримання Міністерства праці. Фонд є юридичною особою, має самостійний баланс, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Положення про Фонд соціального захисту інвалідів затверджений Постановою КМУ від 26.09.2002р. (зі змінами).

Основні завдання Фонду:

1. участь в межах своєї компетенції у реалізації державної політики у сфері соціального захисту інвалідів;
2. здійснення контролю за додержанням підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності і господарювання нормативів робочих місць для забезпечення працевлаштування інвалідів.

Фонд видає накази організаційно – розпорядчого характеру.

ТЕМА
ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Поняття та загальна характеристика правовідносин з соціального забезпечення.
2. Суб'єкти, об'єкт і зміст правовідносин з соціального забезпечення.
3. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин з соціального забезпечення.

Література:

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України. – К.. 2004.
2. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения. – М., 1998.
3. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні. – К., 1998.

1. Поняття та загальна характеристика правовідносин з соціального забезпечення.

Правовідносини з соціального забезпечення є правовими відносинами, оскільки вони виникають тільки за наявності норм законодавства про соціальне забезпечення.

Внесення даних правовідносин пов'язані з набуттям громадянами суб'єктивного права на той чи інший вид соціального забезпечення, передбаченого чинним законодавством та їх волевиявлення щодо звернення до відповідного державного органу за призначенням такого забезпечення або встановлення відповідного юридичного факту, необхідного для його надання.

Всі види правовідносин з соціального забезпечення поділяються на 2 основних групи:

1) матеріальні правовідносини – це правовідносини з приводу певних видів соціального забезпечення;
2) процедурно-процесуальні відносини з установлення юридичних фактів, необхідних для надання певного виду соціального забезпечення, і вирішення спорів між сторонами правовідносин, крім спорів, що розглядаються в судовому порядку.

Матеріальні відносини поділяються на:

1) відносини з матеріального забезпечення, які виникають при наданні грошових виплат непрацездатних, малозабезпеченим, а у випадках, передбачених законом і іншим громадянам (допомога на поховання) зі спеціальних Фондів, з державних та місцевих бюджетів;
2) відносини з соціального обслуговування (пільги, послуги).

Через процедурно-процесуальні відносини права і обов'язки у сфері соціального забезпечення реалізується в певній послідовності і за правилами, встановленими юридичними нормами. У відповідності з процесуальними нормами виконується вся процедура вся процедура звернення за певним видом соціального забезпечення, їх призначення або надання в порядку, передбаченому законом, а у разі необхідності – захист і поновлення порушеного права.

За цільовим призначенням процесуальні відносини з соціального забезпечення бувають 2 видів:

1) одні виникають при встановленні юридичних фактів;
2) інші – пов'язані з реалізацією права на ті чи інші види соціального забезпечення.

У першому випадку процесуальні відносини виникають, коли вирішується питання про встановлення юридичних фактів, необхідних для надання того чи іншого виду соціального забезпечення, в другому – при здійсненні самого права на соціальне забезпечення, в тому числі з приводу захисту та поновлення даного права.

Розвиток всіх видів процесуальних відносин, пов'язаних з реалізацією права на ті чи інші види соціального забезпечення можна представити у вигляді чотирьох загальних стадій:

1) звернення за соціальним забезпеченням;
2) розгляд і вирішення питання про призначення соціального забезпечення;
3) надання відповідного виду соціального забезпечення;
4) розгляд скарг і заяв з питань соціального забезпечення.

Характерною рисою правовідносин з соціального забезпечення є їх аліментарний характер, відсутність засад взаємності; обов'язок органу соціального забезпечення і відповідне суб'єктивне право громадянина (сім'ї) не зумовлені дією громадянина (сім'ї) у відповідь на дію органу з соціального забезпечення. Громадянин має право вимагати той чи інший вид соціального забезпечення за наявності відповідних законних підстав, державний орган зобов'язаний надати таке забезпечення в порядку і в розмірах визначених законом.

Правовідносини з соціального забезпечення – це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають між фізичною особою чи сім'єю та державою в особі її органів, з приводу безоплатного (безеквівалентного) або на пільгових умовах матеріального забезпечення і обслуговування за рахунок спеціальних фондів держави та місцевих бюджетів громадян у старості, у випадку хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, а також з приводу надання допомоги малозабезпеченим сім'ям, сім'ям, що мають дітей та в інших випадках передбачених законом.

2. Суб'єкти, об'єкти і зміст правовідносин з соціального забезпечення.

Суб'єктами правовідносин з соціального забезпечення можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Переважно до правоносних суб'єктів відносяться непрацездатні особи, серед яких право розмежовує наступні основні категорії:

1) громадяни похилого віку;
2) діти;
3) інваліди;
4) хворі;
5) непрацездатні за інших обставин (вагітність і пологи, тощо).

Для громадян похилого віку та дітей основним критерієм для виділення в самостійні групи служать вікові межі з якими пов'язується можливість вступити у правові відносини з соціального забезпечення і бути їх суб'єктами, тобто бути носіями прав і обов'язків.

Підставою для поділу правоносних суб'єктів на окремі категорії інвалідів і хворих служать суттєві розбіжності в характері і ступені втрати працездатності. Встановлення МСЕК однієї з трьох груп інвалідності є підставою для призначення пенсії по інвалідності, а встановлення відповідною медичною установою факту тимчасової втрати працездатності працюючої особи в зв'язку із захворюванням є підставою виплати їй допомоги по тимчасовій непрацездатності.

При наданні деяких видів соціального забезпечення правоносним суб'єктом може виступати не окремий громадянин, а сім'я (пенсійне забезпечення в разі втрати годувальника, допомога сім'ям з дітьми).

Громадський поділ правоздатністю.

В системі відносин з соціального забезпечення розрізняють загальну і спеціальну правоздатність.

Загальна правоздатність означає передбачену і гарантовану правом можливість бути суб'єктом правовідносин у всій сфері соціального забезпечення. Загальна – виникає з народження. Щоб вважатися суб'єктом правовідносин з соціального забезпечення необхідно володіти спеціальною правоздатністю.

Спеціальна правоздатність – наявність визначених правом можливостей і умов (життєвих факторів) бути суб'єктом конкретних правовідносин, тобто спеціальна правоздатність настає з моменту виникнення суб'єктивного права на конкретний вид спеціального забезпечення. Спеціальна правоздатність залежно від часу виникнення може співпадати або не співпадати з загальною працездатністю.

Крім того для реалізації суб'єктивного права на той чи інший вид соціального забезпечення громадяни повинні володіти дієздатністю.

Дієздатність – це здатність суб'єкта особисто вчиняти юридичні дії з встановлення, зміни чи припинення правовідносин з соціального забезпечення.

Суб'єктом правовідносин з соціального забезпечення є відповідний державний орган, на який покладаються обов'язки безпосередньо здійснювати таке забезпечення і тому він названий зобов'язанням суб'єктом (управління праці та соціального захисту населення, управління ПФУ).

Під об'єктом правовідносин розрізняється предмет, з приводу якого у суб'єктів виникають ці правовідносини.

Залежно від характеру потреб, що задовольняються в порядку соціального забезпечення, об'єкти поділяються на такі загальні об'єкти як матеріальні блага, послуги і пільги. Кожен із загальних об'єктів може поділятися на більш конкретні предмети: пенсії, соціальні допомоги, засоби пересування тощо.

Зміст правовідносин складають права та обов'язки їхніх суб'єктів.

Зміст суб'єктивного права на соціальне забезпечення виражається:

1) в можливості визначеної поведінки самого суб'єкта права на соціальне забезпечення як правоносного;
2) можливість суб'єкта права на соціальне забезпечення як правоносного вимагати визначеної поведінки зобов'язаних осіб, які здійснюють соціальне забезпечення;
3) у можливості суб'єкта права на соціальне забезпечення звертатися до державних органів за допомогою та захистом свого порушеного права.

Поряд із суб'єктивним правом отримати той чи інший вид соціального забезпечення несе деякі зобов'язання. Їх зміст спрямовано на те, щоб орган соціального захисту населення міг правильно і своєчасно виконувати свій основний обов'язок. Такому органу надаються певні правомочності (право вимагати від громадян своєчасного подання правдивих відомостей про зміну складу сім'ї, подання документів, які мають право на пільги й соціальну допомогу тощо).

3. Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин з соціального забезпечення.

У сфері соціального забезпечення правовідносини виникають зазвичай на підставі не одного юридичного факту, а певного комплексу юридичних фактів, що настають у певні послідовності, і з якими норми права пов'язують виникнення, зміни чи припинення правовідносин. Такий комплекс юридичних фактів називається юридичним складом. До юридичного складу, необхідного для виникнення правовідносин з соціального забезпечення, можуть включатися такі юридичні факти, що виникають з причин медико-біологічного порядку, пов'язані зі старістю, хворобою, повною або частковою втратою працездатності, втратою годувальника, народженням, смертю тощо.

Юридичні факти поділяються на головні (провідні) і другорядні (факти другого порядку).

Головним фактам належить провідна роль у виникненні правовідносин, в наслідок їх настання виникає необхідність регулювання даних відносин. Зазвичай, як головні юридичні факти виступають факти-події. Дії також можуть породити правові наслідки (подання заяви про призначення того чи іншого виду соціального забезпечення).

Другорядні юридичні факти виражають різноманітні життєві обставини, з якими право пов'язує виникнення правовідносин. Вони створюють достатню підставу для виникнення конкретних правовідносин тільки у комплексі з відповідними головними юридичними фактами (наявність потреб у соціальних послугах).

Допоміжні юридичні факти конкретизують і доповнюють той чи інший бік головного юридичного факту (вступ у правовідносини з приводу отримання спеціальних засобів пересування можливе за наявності таких допоміжних фактів, як медичні показання та відсутність протипоказань щодо керування спеціальними транспортними засобами).

ТЕМА
ТРУДОВИЙ (СТРАХОВИЙ) СТАЖ І ВИСЛУГА РОКІВ

1. Поняття трудового стажу.
2. Вислуга років, як особливий вид спеціального трудового стажу.
3. Докази трудового стажу.

Нормативні акти та література:

1. *Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5.11.1991р.*
2. *Закон України "Про загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" від 18.01.2001 р. || ВВР. – 2001. - №14. – ст. 71.*
3. *Закон України "Про загалонообов'язкове пенсійне страхування" від 9.07.2003р. || Офіційний вісник України. – 2003. – №33. – ст. 1770.*

1. Поняття трудового стажу

Трудовий стаж визначається, як тривалість трудової діяльності працівника. Проте дане визначення є не конкретним. У сфері соціального забезпечення трудовий стаж визначають як нараховану за встановленими правилами минулої трудової та іншої суспільно-корисної діяльності громадян, яка протікає в певних визначених законом, суспільних формах із якою пов'язуються правові наслідки в області соціального забезпечення.

Трудовий стаж є юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення правовідносин з соціального забезпечення.

Трудовий стаж, як міра величини трудової діяльності, має кількісну і якісну характеристики. Кількісна характеристика відображає загальну тривалість трудової діяльності, якісна є показником не тільки тривалості, а й характеру трудової діяльності за певними ознаками (важкі та шкідливі умови праці, неперервність праці тощо). Залежно від цього трудовий стаж поділяється на:

– загальний стаж (кількісна характеристика);
– спеціальний та неперервний (якісна характеристика).

Загальний трудовий стаж – це загальна сумарна тривалість трудової та іншої суспільно-корисної діяльності, незалежно від тривалості перерв в ній, нарахована за встановленими правилами.

Загальний трудовий стаж має особливо велике значення. За наявності певної його тривалості виникає право на пенсійне забезпечення в старості, в разі настання інвалідності через загальне захворювання, в разі втрати годувальника. Крім того від тривалості загального трудового стажу залежить розмір трудових пенсій.

Відповідно до статті 56 Закону України "Про пенсійне забезпечення" до стажу роботи зараховується робота, виконувана на підставі трудового договору на підприємствах, в установах, організаціях і кооперативах незалежно від форм власності та господарювання, а також на підставі членства в колгоспах та інших кооперативах, незалежно від характеру й тривалості роботи і тривалості перерв.

При обчислені стажу роботи в колгоспі за період після 1965 року, якщо член колгоспу не виконував без поважних причин встановленого мінімуму

трудової участі в громадському господарстві, враховується час роботи за фактичною тривалістю.

До стажу роботи враховується також :

1) будь-яка інша робота, на якій працівник підлягав державному соціальному страхуванню, або за умови сплати страхових внесків, період одержання допомоги по безробіттю, а також робота в'язнів і робота за угодами цивільно-правового характеру за умови сплати страхових внесків;
2) творча діяльність осіб за умови сплати страхових внесків (члени творчих спілок, інші творчі працівники, які не є членами таких спілок).
3) Військова служба, органах державної безпеки, ОВС незалежно від місця проходження служби;
4) служба у воєнізованій охороні, в органах спеціального зв'язку і в гірничорятувальних частинах, незалежно від відомчої підпорядкованості та наявності спеціального або військового звання;
5) навчання у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, училищах і на курсах по підготовці кадрів, підвищенню кваліфікації та перекваліфікації, в аспірантурі, докторантурі і клінічній ординатурі;
6) тимчасова непрацездатність, що почалась у період роботи;
7) час догляду за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 16 років, а також пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду;
8) час догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми, але не довше, ніж до досягнення кожною дитиною трьох річного віку;
9) період проживання дружин осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів, військовослужбовців кадрової служби з чоловіками в місцевостях де була відсутня можливість їх працевлаштування за спеціальністю але не більше 10 років.

Зазвичай стаж нараховується за фактичною тривалістю трудової та іншої суспільно-корисної діяльності. Проте Закон України "Про пенсійне забезпечення" передбачає випадки, коли стаж може нараховуватись на пільгових умовах.

Відповідно до ст. 58 Закону України громадянам, необґрунтовано притягнутим до кримінальної відповідальності, необгрунтовано репресованим і згодом реабілітованим, час тримання під вартою, час відбування в місцях позбавлення волі та заслання, а також перебування на примусовому лікуванні зараховується до стажу у потрійному розмірі.

Робота, незалежно від віку, в тому числі як вільно найманого складу у військових частинах, крім військової служби, передбаченої ст. 57 Закону України, в роки Великої Вітчизняної Війни та в інші періоди ведення бойових дій, зараховується до стажу роботи у подвійному розмірі, а час перебування у фашистських концтаборах, гетто та інших місцях примусового утримання в період війни осіб, у тому числі дітей насильно вивезених з тимчасово окупованої території у період Великої Вітчизняної Війни, – у потрійному розмірі.

Робота в Ленінграді в період його блокади в часи Великої Вітчизняної Війни з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року зараховується в стаж роботи

у потрійному розмірі, час проживання в м. Ленінград в цей період – у подвійному розмірі (ст. 59 Закону України).

Пільги передбачаються і для деяких медичних працівників. Так робота в протичумних закладах, у закладах (відділеннях) по лікуванню осіб, заражених вірусом імунодефіциту людини або хворих на СНІД, у патологоанатомічних і реанімаційних відділеннях лікувальних закладів зараховується до стажу роботи у подвійному розмірі (ст. 60 Закону України; Закон України про внесення змін до ст. 60 Закону України "Про пенсійне забезпечення" 10.07.2003р.).

Робота на водному транспорті протягом повного навігаційного періоду зараховується за рік роботи

Робота протягом повного сезону на підприємствах і в організаціях сезонних галузей промисловості незалежно від відомчої підпорядкованості підприємств і організацій, – за списком, що затверджується Кабінетом Міністрів України, зараховується до стажу роботи за рік роботи.

Інші сезонні роботи зараховуються до стажу роботи за їх фактичною тривалістю.

Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" для визначення розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності береться до уваги страховий стаж. Відповідно до ст. 7 даного Закону під страховим стажем розуміється період (сума періодів), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, і сплачує або за неї сплачуються страхові внески до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в порядку встановленому законодавством. До страхового стажу зараховуються періоди тимчасової втрати працездатності, перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, час перебування застрахованої особи у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Тривалість загального трудового стажу встановлюється власником або уповноваженим ним органом підприємства, установ, організацій згідно із записами у трудовій книжці.

Особи, які застраховані на умовах добровільного страхування, період сплати ними збору на обов'язкове соціальне страхування зараховується до загального трудового стажу на підставі довідки Фонду соціального страхування про сплату збору на обов'язкове соціальне страхування.

Для призначення пенсій відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове пенсійне страхування" від 9.07.2003р., який набув чинності з 1.01.2004р. та визначення їх розміру також зараховується страховий стаж.

Відповідно до ст. 24 Закону страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

До страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності або у зв'язку з втратою годувальника, крім наявного страхового стажу, зараховується також на законних підставах відповідно період з дня встановлення інвалідності до

досягнення застрахованою особою віку: чоловікам – 60 років, жінкам – 55 років, та період з дня смерті годувальника до дати, коли годувальник досяг би такого ж віку.

Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду відповідно до вимог Закону за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку – на підставі документів та в порядку, визначеному законодавством, що діяло до набрання чинності Законом.

Страховий стаж обчислюється у місяцях. Неповний місяць роботи, якщо застрахована особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню або брала добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови, що сума сплачених за цей місяць страхових внесків не є меншою, ніж мінімальний страховий внесок.

Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків є меншою ніж мінімальний страховий внесок, цей період зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови здійснення в порядку, визначеному правлінням Пенсійного фонду, відповідної донесення до суми страхових внесків таким чином, щоб загальна сума сплачених коштів за відповідний місяць була не меншою, ніж мінімальний страховий внесок.

У разі, якщо зазначену оплату не було здійснено, до страхового стажу зараховується період, визначений за кожний місяць сплати страхових внесків за формулою:

$$ТП = \frac{С_В}{В};$$

де: ТП – тривалість періоду, що зараховується до трудового стажу та визначається у місяцях;

$С_В$ – сума фактично сплачених страхових внесків за місяць;

В – мінімальний страховий внесок за відповідний місяць.

Коефіцієнт страхового стажу, що застосовується для обчислення розміру пенсії, визначається із закругленням до п'яти знаків після коми за формулою:

$$К_С = \frac{С_М \cdot В_С}{100\% \cdot 12};$$

де: $К_С$ – коефіцієнт трудового стажу;

$С_М$ – сума місяців страхового стажу;

$В_С$ – визначена відповідно до Закону величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках). За період участі тільки в солідарній системі величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1%, а за період участі в солідарній і накопичувальній системах пенсійного страхування – 0,8%.

Спеціальний стаж – це сумарна тривалість трудової діяльності відокремлена із загального стажу із урахуванням важких та шкідливих умов, інтенсивності праці, сфери чи місцевості, в якій вона здійснювалась.

Спеціальний стаж служить підставою для надання пільг, що стосуються права на пенсію за віком на пільгових умовах, а також для призначення для призначення пенсії за вислугу років.

Спеціальний трудовий стаж поділяється на два види. Основною підставою для їх поділу служать:

– особливі умови праці;

– зміст роботи, тобто характер виконуваної роботи, посада, професія та відповідна галузь народного господарства чи сфера державного життя, де проходила трудова діяльність.

Відповідно до особливих умов праці спеціальний трудовий стаж поділяється на два підвиди:

– стаж на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими та особливо важкими умовами праці – список №1;
– стаж на інших роботах з шкідливими і важкими умовами праці – за списком №2.

Неперервний трудовий стаж – це тривалість неперервної трудової діяльності, нарахованої за встановленими відповідними нормативними актами правилами, на тому ж самому підприємстві, установі, організації , об'єднанні, галузі тощо.

У праві соціального забезпечення неперервний трудовий стаж втратив своє значення. Він може враховуватись при наданні пільг і переваг в соціально-побутовому та іншому обслуговуванню працівників підприємств, установ, організацій, яке передбачається колективним договором та іншими нормами трудового права.

2. Вислуга років, як особливий вид спеціального трудового стажу.

Для окремих категорій працівників, зайнятих на роботах, що потребують підвищеної інтенсивності, значних емоційних та фізичних навантажень, в наслідок чого людський організм зношується значно швидше, законодавством передбачене пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою професійної працездатності, тобто вихід на пенсію до настання віку, який дає право на пенсію за віком. При цьому враховується тривалість такої роботи, тобто наявність певного спеціального стажу – вислуги років. За вислугою років призначення пенсії пов'язується не з досягненням пенсійного віку та наявністю загального стажу, а з втратою професійних якостей, коли працівник не може повноцінно працювати за своєю професією до похилого віку і йому призначається пенсія як компенсація втраченої професійної працездатності.

Вислуга років визначається, як тривалий, виміряний, зазвичай, в роках період трудової, державної, а в окремих випадках і іншої суспільно-корисної діяльності, що створює за певних умов для визначеної законом категорії категорії працівників право на відповідні конкретні види пільг і переваг (грошові виплати, пенсії, додаткові відпустки тощо). Вислуга років – це пільга, яка застосовується до конкретного та обмеженого кола осіб: військовослужбовців, працівників правоохоронних органів (органів внутрішніх справ, суду, прокуратури), митних органів, державних службовців, окремих категорій працівників народного господарства. Перелік державних органів, сфер народного господарства, професій і посад, служба чи праця якщо дає право на пенсію за вислугу років, а також тривалість вислуги років і правила її нарахування встановлюються законодавством для кожної окремої категорії працівників.

Коло осіб з числа військовослужбовців і працівників органів внутрішніх справ, які мають право на пенсію за вислугу років, визначене в Законі України

“Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ” від 9.04.1992р. (зі змінами та доповненнями). Зокрема це: військовослужбовці Збройних Сил України, прикордонних військ України, Служби Безпеки України, Управління державної охорони України, особи начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ України, особи начальницького складу податкової міліції, особи начальницького і рядового складу кримінально-виконавчої системи України, військовослужбовці колишніх Збройних Сил СРСР, органів державної безпеки і внутрішніх справ СРСР, Національної гвардії України, військовослужбовців, які в період ВВВ проходили службу у складі 1-го Чехословацького армійського корпусу під командуванням Я. Свободи та ін.

Строки військової служби чи служби в органах внутрішніх справ зараховуються до вислуги років, зазвичай, за фактичною тривалістю, тобто в календарному нарахуванні. В окремих випадках законодавство передбачає пільгові умови нарахування вислуги років. Період участі у бойових діях у воєнний час, час перебування під вартою, час відбуття покарання у місцях позбавлення волі та висилки військовослужбовців, безпідставно притягнутих до кримінальної відповідальності, час виконання робіт, пов’язаних з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС до 1 січня 1988 року зараховується до вислуги років з розрахунку – один місяць служби за три місяці вислуги.

У вислугу років з розрахунку – один місяць служби за два місяці вислуги зараховується період служби:

- у з’єднаннях, частинах і підрозділах, що беруть участь у підтриманні режиму надзвичайного стану;
- на атомних підводних крейсерах, атомних підводних човнах;
- на атомних підводних кораблях;
- у підрозділах внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ з охорони дипломатичних і консульських представництв іноземних держав, у підрозділах Управління державної охорони, що визначаються в установленому порядку;
- на роботах, пов’язаних з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС з 1.01.1988 по 31.12.1993 роки;
- на посадах, де виконання обов’язків пов’язано з роботами по знешкодженню вибухонебезпечних предметів, у період виконання робіт, переліки яких визначаються керівниками відповідних міністерств і відомств;
- у високогірних місцевостях на висоті 1500 і більше метрів над рівнем моря та ін.

1 місяць служби за 40 днів вислуги: особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та кримінально-виконавчої системи, які проходять службу у виправно-трудових установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудових профілакторіях, та військовослужбовцям постійного складу, які проходять службу у дисциплінарних частинах, за переліками посад і на умовах, затверджених відповідно Міністерством внутрішніх справ, Державним департаментом з питань виконання покарань, Центральним управлінням Служби Безпеки, Міністерством оборони.

У разі наявності двох і більше підстав для зарахування до вислуги років для призначення пенсії на пільгових умовах одного і того ж періоду служби вислуга обчислюється за тією підставою, яка дає найбільші пільги.

Порядок пенсійного забезпечення за вислугу років суддів визначається Законом України "Про статус суддів" від 15.12.1992р.

До стажу роботи, що дає право на відставку судді та призначення йому пенсії чи щомісячного довічного грошового утримання, крім роботи на посадах суддів судів України, зараховується також час роботи на посадах суддів і арбітрів у судах та державному і відомчому арбітражі колишнього СРСР та республік, що раніше входили до складу СРСР, час роботи на посадах, безпосередньо пов'язаний з керівництвом та контролем за діяльністю судів у Верховному Суді України, в обласних судах, Київському і Севастопольському міських судах, Міністерства юстицій України та підвідомчих стану органах на місцях, Вищому господарському суді України, а також на посадах прокурорів і слідчих за умови наявності у всіх зазначених осіб стажу роботи на посаді судді не менше 10 років.

Відповідно до статті 50 Закону України "Про прокуратуру" прокурори і слідчі зі стажем роботи не менше 20 років, у тому числі зі стажем роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратори – не менше 10 років, мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку.

До 20-ти річного стажу роботи, що дає право на пенсію за вислугу років, зараховується час роботи на прокурорських посадах, в тому числі у військовій прокуратурі, стажистами в органах прокуратури, слідчими суддями, на посадах начальницького складу органів внутрішніх справ, офіцерських посадах Служби Безпеки України, посадах державних службовців, які займають особи з вищою юридичною освітою, в науково-навчальних закладах Генеральної прокуратури України працівникам, яким присвоєно класні чини, на виборних посадах в державних органах, на посадах в інших організаціях, якщо працівники, що мають сласні чини, були направлені туди, а потім повернулися в прокуратуру, строкова військова служба, половина строку навчання у вищих юридичних навчальних закладах, частково оплачувана відпустка жінкам по догляду за дитиною по досягненню нею трьох років.

Відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення" пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

До таких належать:

- окремі працівники авіації та льотно-випробного складу;
- робітники локомотивних бригад;
- водії вантажних автомобілів, безпосередньо зайнятих в технологічному процесі на шахтах, у рудниках, на вивезенні вугілля, руди, каменю, породи;
- працівники експедицій, партій, загонів, дільниць і бригад, безпосередньо зайнятих на польових польорозвідувальних, пошукових, геофізичних, лісовпорядних і розвідувальних роботах;
- працівники освіти, охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, які в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів і спеціальних

службах безпосередньо зайнятих обслуговуванням пенсіонерів і інвалідів;

– спортсмени – заслужені майстри спорту, майстри спорту міжнародного класу – члени збірних команд.

Працівники освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення – спеціальний стаж не менше 25 років незалежно від віку.

Балет – 20 років стажу.

Хор, опера – 30 років стажу.

3. Докази трудового стажу.

Основним документом, що підтверджує трудову діяльність, її тривалість і характер є трудова книжка.

Крім трудової книжки доказом трудового стажу можуть бути інші, виданні за місцем роботи, служби, навчання, керівними установами документи, передбаченні Порядком підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсії за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.1993р. №637.

За відсутність трудової книжки, або певних відомостей у ній, для підтвердження трудового стажу приймаються довідки, виписки із наказів, особові рахунки і відомості на видачу зарплати, посвідчення, характеристики, письмові трудові договори і угоди з відмітками про їх виконання та інші документи, які містять відомості про періоди роботи.

За відсутності зазначених документів приймаються членські квитки профспілок. При цьому підтверджуються періоди роботи лише за той час, за який є відмітки про сплату членських внесків.

Час роботи осіб, які займаються підприємницькою діяльністю на приватній власності і не виключно їх праці, за період до 1.05.1993р. зараховуються до трудового стажу за наявності довідки Пенсійного фонду України про сплату страхових внесків.

Час навчання у вищих навчальних закладах, професійно навчальних закладах, в аспірантурі, ординатурі підтверджуються дипломами, посвідченнями, свідоцтвами, іншими документами, що видані на підставі архівних даних і містять відомості про періоди навчання. (довідка про період навчання).

Тривалість тимчасової непрацездатності, яка розпочалась в період роботи, встановлюється на підставі довідок, виданих за місцем цієї роботи.

Час догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми встановлюється на підставі свідоцтва про народження дитини або виписки з паспорта, а також документів про те, що до досягнення дитиною 3-річного віку мати не працювала (виписка з трудової книжки).

За відсутності документів про наявний стаж роботи та неможливості їх одержання у зв'язку з воєнними діями, стихійними лихами, аваріями, катастрофами або іншими надзвичайними ситуаціями стаж роботи, який дає право на трудову пенсію, встановлюється на підставі показань не менше 2

свідків, які б знали заявника по спільній з ним роботі на даному підприємстві, установі, організації (колгоспі) або в одній системі.

У випадках, коли в трудовій книжці відсутні відомості, що визначають право на пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, установленні для окремих категорій працівників, для підтвердження спеціального трудового стажу приймаються уточнюючі довідки підприємств, установ, організацій. У такій довідці має бути вказано: періоди роботи, що зараховуються до спеціального стажу; професія або посада; характер виконуваної роботи; розділ; підрозділ; пункт; найменування списків або їх номери, до якого включається цей період роботи, на підставі яких видана зазначена довідка.

Документи, що подаються для підтвердження трудової діяльності, повинні бути підписані посадовими особами і засвідчені печаткою.

ТЕМА
ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ.

1. Поняття та види пенсій за віком.
2. Умови пенсійного забезпечення за віком.
3. Особливості пільгового пенсійного забезпечення за віком.

Нормативні акти та література:

1. *ЗУ "Про пенсійне забезпечення" від 05. 11. 1991 р. // ВВР. – 1992. - № 3. – Ст. 10.*
2. *ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09. 07. 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 33. – Ст. 399.*
3. *Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України. – К., 2004.*
4. *Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні. – К., 1998.*

1. Поняття та види пенсій за віком.

Термін "пенсія" – походить від латинського "pensio" – тобто платіж. Пенсії за віком – це основний вид матеріального забезпечення непрацездатних громадян, що стосується життєво важливих інтересів мільйонів пенсіонерів.

У тлумачному словнику російської мови С.І. Ожегова термін "пенсія" визначається як грошове забезпечення за вислугу років, з інвалідності, непрацездатності тощо. В енциклопедичному словнику "Трудове право" термін пенсія визначений, як грошова виплата (з розрахунку за місяць), призначена відповідно до встановлених державою правил літнім і непрацездатним громадянам, з огляду на вказану суспільством об'єктивно існуючу необхідність надавати таким громадянам утримання чи допомогу за рахунок коштів алигесованих на ці цілі державою.

На сьогодні в наукових колах є спірні питання про те, чи є пенсія винагорода за минулу працю, чи не є такою. Однозначної відповіді на це питання в юридичній літературі поки що немає.

В сучасних умовах пенсію можна розглядати як грошову виплату (з розрахунку на місяць), яка призначається відповідно до встановлених державою правил громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку, чи які набули спеціального стажу (вислуги років) встановленої тривалості, або яким встановлена інвалідність, чи які втратили годувальника за рахунок коштів, алегесованих на ці цілі державою з державного бюджету, з Пенсійного фонду, з Накопичувального пенсійного фонду та з недержавних пенсійних фондів.

З початку XX століття чимало країн Європи почали запроваджувати соціальне страхування за старістю. В СРСР такий страховий випадок, як настання старості аж до 1929 року не входив до сфери соціального страхування. Хоча існували окремі винятки (викладачі вищих навчальних закладів з 1924р., робітники текстильної промисловості – з 1928р.). Лише з 1932р. досягнення певного віку стало самостійною підставою пенсійного забезпечення робітників в усіх галузях народного господарства. Ухвалена 5.12.1936 року Конституція СРСР проголосила право усіх громадян на матеріальне забезпечення в старості. Визнання пенсійного віку віку конституційною нормою і тепер є своєрідною традицією соціального захисту громадян похилого віку.

На даний час пенсія призначається громадянам, які припинили чи мають право припинити трудову діяльність з огляду на досягнення встановленого пенсійного віку чи інвалідність, тобто отримання пенсії передбачено певними вимогами.

Соціально-економічне призначення пенсії полягає у тому, що вона є основним джерелом засобів до існування для більшості пенсіонерів за віком.

Пенсії за віком можна диференціювати за окремими підвидами залежно від характеру, змісту та умов праці, тривалості такої праці, категорії осіб, спеціальних (додаткових) юридичних підстав для призначення пенсії тощо. Залежно від категорії громадян, які мають право на пенсію, пенсії можуть призначатися на загальних підставах і на пільгових умовах.

Загальними умовами для пенсійного забезпечення за віком є пенсійний вік і трудовий стаж встановленої тривалості.

Під пільговим пенсійним забезпеченням слід розуміти можливість вийти на пенсію за віком або в молодшому віці за загальної незмінної тривалості трудового стажу, або одночасним зниженням вимог до віку і тривалості трудового стажу.

Спеціальні умови пенсійного забезпечення мають значення для окремих категорій громадян: потерпілих від чорнобильської катастрофи; інвалідів; учасників війни і сімей загиблих воїнів; багатодітних матерів і матерів інвалідів з дитинства; жінок, які працювали в текстильному виробництві, механізаторами, а також на деяких видах робіт у сільському господарстві; сліпих і хворих гіпофізарним каесізмом (ліліпутів); за певного стажу роботи.

2. Умови пенсійного забезпечення за віком.

Для призначення трудової пенсії за віком необхідним є досягнення певного віку, що є основною підставою для цього, і наявність трудового (страхового) стажу, характер та тривалість якого, якісно впливає на вид та розмір пенсії за віком.

Пенсія за віком призначається довічно. Вона не залежить від фактичного стану працездатності.

Перша умова пенсійного забезпечення – це вік. Незважаючи на те, що у сфері соціального забезпечення, жінки, зазвичай, мають однакові права з чоловіками, щодо умов призначення пенсії, з врахуванням фізіологічних властивостей жіночого організму, а також різноманітних навантажень сімейного характеру, вони мають певні переваги. Це знаходить конкретне вираження у встановленні для них нижчого пенсійного віку і зниження стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за віком, в тому числі й на пільгових умовах.

За загальним правилом, право на пенсію за віком набувають: чоловіки з досягненням 60, а жінки 55 років. Такий вік встановлений для призначення пенсії тим, хто працював на роботах зі звичайними умовами праці.

Для визначення цього віку враховувалось багато чинників, зокрема середня тривалість життя і середня тривалість працездатного періоду життя людини, стан її працездатності до часу досягнення пенсійного віку, необхідність встановлення для жінок додаткових пільг тощо.

Друга умова призначення пенсій за віком – це стаж роботи (страховий стаж). Для призначення пенсії за віком для загального кола громадян в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є необхідний страховий стаж не менше 5 років. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (ст. 28) мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 25 років, а у жінок 20 років страхового стажу дорівнює 20% середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузі економіки України, за попередній рік.

Чимало категорій працівників мають право на пенсію на пільгових умовах. Останні встановлено для призначення пенсій за віком працівникам зайнятих на роботах з особливо шкідливими й тяжкими умовами праці. Для вирішення питання про пільгове пенсійне забезпечення не має значення ні остання виконувана робота перед зверненням за отриманням пенсії, ні місцевість, де проживає той, хто звернувся.

Пенсії нараховуються у процентному відношенні (від 55 до 75%) до середньомісячного заробітку пенсіонера (залежно від тривалості стажу), нарахованого у заробітку того, хто звернувся за пенсією: за 24 останні календарні місяці праці поспіль перед зверненням за пенсією чи за будь-яких 60 календарних місяців праці поспіль упродовж цієї трудової діяльності перед зверненням за пенсією (незалежно від перерв у роботі, які були). Проте він не може бути нижчим певних розмірів, встановлених законом.

3. Особливості пільгового пенсійного забезпечення за віком.

Особливості пільгового пенсійного забезпечення проявляються в юридичних підставах надання пільг для призначення пенсії. В одних випадках такими підставами є наявність і тривалість спеціального стажу роботи, в інших правовий статус громадянина. Для кожної категорії громадян ці пільги є неоднаковими. Одним надаються пільги щодо зменшення пенсійного віку, другим стажу, третім зменшується і пенсійний вік і загальний трудовий стаж.

За певних умов на 5 років знижено пенсійний вік також таким категоріям працівників, як:

- чоловіки трактористи-машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства – за наявності загального стажу роботи не менше 25 років, з них не менше 20 років на зазначеній роботі;
- жінки, які працюють трактористами-машиністами, машиністами будівельних, шляхових і вантажно-розвантажувальних машин, змонтованих на базі тракторів і екскаваторів, за наявності загального стажу роботи 20 років, з них не менше 15 років на зазначеній роботі;
- жінки, які працюють доярками (ОМД), свинарками-операторами – за наявності стажу зазначеної роботи не менше 20 років і за умови виконання встановлених норм обслуговування;
- жінки, зайняті протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні та післязбиральній обробці тютюну – за наявності стажу зазначеної роботи не менше 20 років, та інші передбачені законодавством випадки.

У ст. 14 Закону України "Про пенсійне забезпечення" передбачає особливий порядок пенсійного забезпечення за віком на пільгових умовах

працівників, безпосередньо зайнятих повний робочий день на підземних і відкритих гірничих роботах по видобутку вугілля, сланцю руди та інших корисних копалин, на будівництві шахт і рудників та в металургії, - за списком робіт і професій, затверджуваних Кабінетом Міністрів України. Такі працівники мають право на пенсію незалежно від віку, якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 25 років, а працівники провідних професій на цих роботах: робітники очисного вибою, сталевари, горнові, - за умови якщо вони були зайняті на цих роботах не менше 20 років.

Пенсійний вік зменшується учасникам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, які працювали у зоні відчуження:

- з моменту аварії до 1.07.1986 року незалежно від кількості робочих днів, а з 1.07.1986 року по 31.12.1986 року не менше 5 календарних днів – на 10 років;
- у 1987 році не менше 14 календарних днів – на 8 років;
- з 1.07.1986 року по 31.12.1986р. від 1 до 5 календарних днів, у 1987р. від 10 до 14, у 1988р. не менше 30 календарних днів, на діючих пунктах санітарної обробки населення і дезактивації або їх будівництві не менше 14 календарних днів у 1986р. – на 5 років.

Зменшення пенсійного віку, крім учасників ліквідації аварії, передбачене законом і для потерпілих від Чорнобильської катастрофи. Так, евакуйованим з 10-кілометрової зони відчуження в 1986р. пенсійний вік зменшується на 10 років, а евакуйованим з інших територій зони відчуження в 1986р. – на 8 років.

Військовослужбовці, особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх страв, які брали участь у бойових діях, а також ті, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержання при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов’язків військової служби або в наслідок захворювання, пов’язаного з перебуванням на фронті чи виконанням інтернаціонального обов’язку, якщо вони не набули права на пенсію за вислугу років, мають право на пільгове пенсійне забезпечення за віком. Ці пільги полягають у тому, що їм скорочується пенсійний вік на 5 років за незмінного загального трудового стажу. Тобто вони мають право на пенсію:

- чоловіки – після досягнення 55 років і при стажі роботи не менше 25р.;
- жінки – після досягнення 50 років і при стажі роботи не менше 20р.

Законодавством передбачене пільгове пенсійне забезпечення за віком жінок, які народили п’ятеро або більше дітей і виховали їх до восьмирічного віку, а також матерів інвалідів з дитинства, які виховали їх до цього віку. Вони мають право на пенсію за віком після досягнення 50 років за наявності загального стажу роботи не менше 15р., до якого зараховується час догляду за дитиною-інвалідом віком до 16 років, а також час догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми, але не довше ніж досягнення кожною дитиною 3-річного віку.

У разі відсутності матері, коли виховання дитини-інваліда здійснювалось батьком, йому призначається пенсія за віком після досягнення 55р. при стажі роботи 20р.

Інваліди по зору І групи – сліпі та інваліди з дитинства І групи мають право на пенсію за віком:

- чоловіки 50 років і стаж роботи не менше 15 років;

– жінки – після досягнення 40 років і при стажі роботи не менше 10 років.

ТЕМА
Пенсії за вислугу років

1. Поняття й умови призначення пенсії за вислугу років.
2. Пенсійне забезпечення громадян, які проходили військову службу чи службу в органах внутрішніх справ.
3. Пенсії за вислугу років працівників цивільної авіації і льотно-випробувального складу.
4. Пенсії за вислугу років державним службовцям, суддям, працівникам прокуратури, митних органів.
5. Пенсії за вислугу років окремим категоріям працівників інших галузей народного господарства України.

Література:

1. *Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5.07.1994 // ВВР – 1992 – №3 – ст. 10.*
2. *Закон України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ" від 9.04.1992р. // ВВР –1992 – № 29 – ст. 399.*
3. *Закон України "Про державну службу" від 16.12.1993 // ВВР – 1993 – № 52 – ст. 490.*
4. *Закон України "Про прокуратуру" від 5.11.1991 // ВВВ – 1991 – № 53 – ст. 793.*
5. *Закон України "Про статус суддів" від 15.12.1992 // ВВР – 1993 –№ 8 – ст. 56.*
6. *Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22.10.1993 // ВВР – 1993 – № 45 – ст. 425.*
7. *Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в України" від 16.12.1993р. // ВВР – 1994 – №4 – ст. 18.*

І Відповідно до статті 51 Закону України "Про пенсійне забезпечення" пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

За своїми ознаками пенсії за вислугу років настільки близькі до пенсій за віком і для призначення пенсії необхідний певний стаж роботи (служби), іноді й вік, вона призначається також довічно.

Право на цей вид пенсії має не загальне коло громадян, як на пенсії за віком, а лише окремі категорії працівників, перелік яких встановлено у статтях 54 і 55 Закону України "Про пенсійне забезпечення", а також в інших спеціальних нормативних актах.

Пенсію за вислугу років можна визначити, як щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду та Державного бюджету, що призначаються довічно, співвіднесеному з минулим заробітком, визначеній категорії працівників, які мають спеціальний стаж – вислугу років, встановленої тривалості.

Для пенсійного забезпечення за вислугу років юридичне значення надається насамперед видам і тривалості спеціального стажу роботи (служби). Умови призначення пенсії за вислугу років для кожної категорії громадян

неоднакові. Одним вони призначаються лише за наявності вислуги років, другим – крім вислуги років, встановлюється і вік, а для третіх (держслужбовці) враховується також і загальний стаж.

Законодавство виділяє 4 категорії громадян, яким надається пенсія за вислугу років:

- військовослужбовці та працівники органів внутрішніх справ;
- працівники цивільної авіації та льотно-випробувального складу;
- державні службовці, судді, працівники прокуратури та митних органів;
- окремі категорії працівників (спеціалістів) інших галузей народного господарства.

Правила призначення пенсії за вислугу років та нарахування їх, розміру диференційовані залежно від категорії працівників, що мають право на цей вид пенсії. Тому особливості пенсійного забезпечення за вислугу років кожної з вказаної категорії працівників доцільно розглянути окремо.

II Умови та порядок пенсійного забезпечення за вислугу років військовослужбовців ЗСУ, ПВУ, СБУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України визначені Законом України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ”.

Відповідно до ст. 10 Закону України пенсійне забезпечення військовослужбовців строкової служби та членів їх сімей здійснюється органами соціального захисту населення.

Пенсійне забезпечення осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членів їх сімей згідно з даним Законом здійснюється Міністерством оборони України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Управлінням державної охорони, органами управління інших військових формувань, СБУ, Міністерством внутрішніх справ України, Державною податковою адміністрацією України, Державним департаментом України з питань виконання покарань у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Право на пенсію за вислугу років мають (ст. 12, 13 Закону України):

1) особи офіцерського складу, прапорщики і мічмани, військовослужбовці надстрокової служби та військової служби за контрактом, особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають на день звільнення зі служби вислугу на військовій службі або на службі в органах внутрішніх справ 20 років і більше. Цим особам призначається пенсія у розмірі: за вислугу 20 років – 50%, а звільнення у відставку за віком або станом здоров’я – 55% відповідних сум грошового забезпечення і за кожен рік вислуги понад 20 років – 3% відповідних сум грошового забезпечення;
2) особи офіцерського складу, прапорщики і мічмани, військовослужбовці надстрокової служби та військової служби за контрактом, особи начального і рядового складу органів внутрішніх справ, звільнені зі

служби за вислугу років, за віком, за станом здоров'я, у зв'язку зі скороченням штатів або організаційними заходами і які на день звільнення досягли 45-річного віку, а ті з них, що є інвалідами війни – незалежно від віку і мають загальний трудовий стаж 25 календарних років і більше, з яких не менше 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба або служба в органах внутрішніх справ. Їм призначається пенсія: за загальний трудовий стаж 25 років –50% і за кожен рік стажу понад 25 років – 1% відповідних сум грошового забезпечення.

Грошове забезпечення, з якого нараховується пенсія, включає:

- посадовий оклад за останньою займаною перед звільненням посадою;
- оклад за військове (спеціальне) звання;
- надбавка за вислугу років;
- інші надбавки.

Особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начального і рядового складу органів внутрішніх справ, які є ветеранами війни, та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", пенсії за вислугу років підвищуються в таких розмірах:

1) на 400% мінімальної пенсії за віком – інвалідам війни I групи;
2) на 350% мінімальної пенсії за віком – інвалідам війни II групи;
3) на 200% мінімальної пенсії за віком – інвалідам війни III групи;
4) на 150% мінімальної пенсії за віком – учасникам бойових дій, членам сімей зазначених у п. 1 ст. 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (сім'ї військовослужбовців, партизанів, учасників бойових дій на території інших держав, які загинули або померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час захисту Батьківщини або виконання інших обов'язків військової служби та інше. До членів сімей загиблих військовослужбовців, партизанів та інших осіб, зазначених у цій статті, належать: утриманці загиблого; батьки; один із подружжя, який не одружився вдруге; діти, які не мали і не мають своїх сімей; діти, які мають свої сім'ї, але до досягнення повноліття стали інвалідами; діти, обоє з батьків яких загинули або пропали безвісти);
5) на 75% мінімальної пенсії за віком – учасникам війни, нагородженим орденами, медалями колишнього СРСР за самовіддану працю і бездоганну військову службу в тилу в роки Великої вітчизняної війни;
6) на 50% мінімальної пенсії за віком – іншим учасникам війни та дружинам (чоловікам) померлих учасників війни і бойових дій, партизанів, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге, батькам і дружинам (чоловікам), які не одружилися вдруге, військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які загинули, померли або пропали безвісти в період проходження служби.

До пенсії за вислугу років нараховуються надбавки:

1) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, що належать до осіб, які забезпечуються пенсією в разі втрати годувальника, – на кожного непрацездатного члена сім'ї в розмірі соціальної пенсії, встановленої Законом України "Про пенсійне забезпечення" для відповідної категорії непрацездатних. При цьому надбавка нараховується тільки на тих членів сім'ї, які не одержують трудову або соціальну пенсію і надбавку на непрацездатного члена сім'ї до пенсії за вислугу років членові сім'ї за вибором пенсіонера може бути призначено соціальну пенсію або нараховано на цього члена сім'ї надбавку.
2) пенсіонерам, які є інвалідами I групи внаслідок каліцтва, одержаного внаслідок нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби, або внаслідок трудового каліцтва, професійного чи загального захворювання, а також одиноким пенсіонерам, які за висновком медичних закладів потребують догляду за ними – в розмірі соціальної пенсії встановленої Законом України "Про пенсійне забезпечення" для відповідних категорій пенсіонерів. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (ст. 11 Герої Радянського Союзу, повні кавалери ордену Слави, особи, нагороджені 4 і більше медалями "За відвагу", а також Герої Соціальної Праці, удостоєні цього звання за працю у період Великих Вітчизняних Війн 1914-1945 років).
3) пенсіонерам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – в розмірі 250% мінімальної пенсії за віком, а пенсіонери, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, – в розмірі 200% мінімальної пенсії за віком. Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" (ст. 8 Герої Соціальної Праці та повні кавалери ордена Трудової Слави).

III Відповідно до ст. 54 Закону України "Про пенсійне забезпечення" на пенсію за вислугу років мають право:

1) працівники льотного і льотно-випробного складу;
2) працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають свідоцтво диспетчера;
3) інженерно-технічний склад;
4) бортпровідники.

Перелік посад, робота на яких дає право працівникам цивільної авіації і льотно-випробного складу на пенсію за вислугу років, а також порядок нормування вислуги років для призначення такої пенсії затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.1992р. № 418 "Про затвердження нормативних актів з питань призначення пенсії за вислугу років працівникам авіації і льотно-випробувального складу".

До льотного складу віднесенні: члени екіпажів повітряних суден та інших літальних апаратів, льотно-інструкторський склад; командно-льотний склад; парашутисти; рятувальники, десантники-пожежники; інструктори авіапожежної служби.

До льотно-випробного складу належать: льотний склад, який безпосередньо виконує дослідні польоти на штатних робочих місцях літальних апаратів і парашутно-десантної техніки (льотчики (пілоти)-випробувачі, парашутисти-випробувачі та інші); інженерно-технічний склад, який здійснює випробні польоти, а також польоти по здачі, прийманню літальних апаратів, їх систем; працівники, які інспектують льотний склад у випробних польотах та інші.

Пенсії за вислугу років працівникам льотного і льотно-випробного складу встановлюються незалежно від віку при вислузі на посадах, які дають право на таку пенсію, у чоловіків не менше 25 років, у жінок не менше 20 років.

Працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають свідоцтво диспетчера мають право на пенсію за вислугу років за таких умов:

- чоловіки – 50 років і загальний стаж роботи не менше 20 років, з них не менше 12 років 6 місяців роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден;
- жінки – 45 років і загальний стаж роботи не менше 17 років 6 місяців, з них не менше 10 років роботи по безпосередньому управлінню польотами повітряних суден.

Працівники, які здійснюють управління повітряним рухом і мають посвідчення, мають право на пенсію незалежно від віку, якщо вони були зайняті на цих роботах:

- чоловіки – не менше 20 років;
- жінки – не менше 17 років 6 місяців.

У вислугу років даним категоріям працівників зараховується також трудовий стаж, як працівника льотного і льотно-випробувального складу.

Працівники інженерно-технічного складу мають право на пенсію за вислугу років за таких умов:

- чоловіки – 55 років, загальний стаж роботи в цивільній авіації не менше 25 років, з них не менше 20 років на зазначених посадах;
- жінки – 50 років, загальний стаж роботи в цивільній авіації не менше 20 років, з них не менше 15 років на зазначених посадах.

Бортпровідники – чоловіки – 55 років, загальний стаж роботи не менше 25 років, з них не менше 15, як бортпровідник;

- жінки – після досягнення 45 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, з них не менше 10, як бортпровідник.

Пенсії працівникам цивільної авіації та льотно-випробувального складу обчислюються з середньомісячного заробітку, за роботу що дає право на пенсію за вислугу років, одержуваного перед її призначенням, і призначається у розмірі 55% заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсії. До пенсії за вислугу років працівникам цивільної авіації нараховуються надбавки.

IV Відповідно до ст. 37 Закону України “Про державну службу” пенсія державним службовцям виплачується за рахунок держави. На одержання пенсії мають право особи, які досягли встановленого законодавством пенсійного віку, за наявності загального трудового стажу: чоловіки не менше 25 років; жінки не менше 20 років, у тому числі стажу державної служби – не менше 10 років, та які на час досягнення пенсійного віку працювали на посадах

державних службовців, а також особи, які мають не менше 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, – незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку. Розмір пенсії – 80% від суми їх заробітної плати, на які нараховується збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.

За кожний повний рік роботи понад 10 років на державній службі пенсія збільшується на 1% заробітку, але не більше 90% заробітної плати, без обмеження граничного розміру пенсії.

Державний службовець, звільнений з державної служби у зв'язку з засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища або вчиненням корупційного діяння, позбавляється права на одержання пенсії передбаченої Законом У країни "Про державну службу". У таких випадках пенсія державному службовцю призначається на загальних підставах.

Пенсійне забезпечення суддів здійснюється відповідно до пункту 4 ст. 43 Закону України "Про статус суддів". Судді, який пішов у відставку при наявності відповідного віку і стажу роботи виплачується пенсія на умовах ст. 37 Закону України "Про державну службу" Судді, який має стаж роботи на посаді судді не менше 20 років, виплачується за його вибором пенсія звільнене від сплати податку щомісячне довічне грошове утримання в розмірі 80% зарплати працюючого на відповідній посаді судді. За кожний повний рік роботи понад 20 років на посаді судді розмір щомісячного грошового утримання збільшується на 2% заробітку, але не більше ніж до 90% заробітку судді без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання. Судді у відставці який має стаж роботи на посаді судді менше 20 років і досяг 55-річного віку (50 років – для жінок), розмір щомісячного грошового утримання обчислюється пропорційно кількості повних років роботи на посаді судді.

Судді, звільненому з посади у зв'язку з засудженням за умисний злочин вчинений з використання свого посадового становища або вчиненням корупційного діяння, пенсія призначається на загальних підставах.

Пенсійне забезпечення прокурорів і слідчих прокуратури здійснюється відповідно до ст. 50^1 Закону України "Про прокуратуру".

Прокурори і слідчі зі стажем роботи не менше 20 років, у тому числі зі стажем роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менше 10 років, мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку. Пенсія призначається в розмірі 80% від суми їхньої місячної зарплати, до котрої включаються всі види оплати праці, на які нараховуються страхові внески, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії. За кожний повний рік роботи понад 10 років на цих посадах пенсія збільшується на 2%, але не більше 90% від суми місячного заробітку.

Особи, звільнені з роботи в порядку дисциплінарного стягнення з позбавленням класного чину або позбавлені класного чину за вироком суду, втрачають право на пенсійне забезпечення за вислугу років. Право на одержання пенсії за вислугу років позбавляються особи, звільнені з роботи у зв'язку з засудженням за умисний злочин, вчинений з використанням свого посадового становища, або вчиненням корупційного діяння.

Призначенні працівникам прокуратури пенсії перераховуються у зв’язку з підвищенням зарплати відповідних категорій прокурорсько-слідчих працівників.

V Ст. 55 Закону України “Про пенсійне забезпечення” визначає перелік певних категорій працівників різних галузей народного господарства, які мають право на пенсію за вислугу років, а також умови призначення такої пенсії.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992р. № 583 “Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення” затверджено:

ТЕМА
Пенсії по інвалідності

1. Поняття пенсії по інвалідності. Порядок встановлення інвалідності для призначення пенсії.
2. Види пенсій по інвалідності.
3. Особливості пенсійного забезпечення по інвалідності окремих категорій громадян.

Література

1. *Порядок організації та проведення МСЕ втрати працездатності затверджений постановою КМУ № 221 від 4.04.1994р. / ЗП України. – 1994. – № 8 – ст. 190.*
2. *Інструкція "Про встановлення груп інвалідності" затверджена Міністерст. охорони здоров'я України та узгоджена з Федерацією профспілок України 28.12.1991р.*
3. *Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9.07.2003р.*
4. *Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5.11.1991р.*
5. *Закон України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ" від 9.04.1992р. // ВВР –1992 – № 29. – ст. 399 (зі змінами та доповненнями).*
6. *Положення про медико-соціальну експертизу затверджену постановою КМУ від 22.02.1992р. № 83.*

I Пенсії по інвалідності – щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також з Державного бюджету, які призначаються в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату здоров'я, внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язані з роботою, інвалідності з дитинства).

Дані пенсії призначаються незалежно від того, коли настає інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Пенсія по інвалідності відрізняється від пенсії за віком та від пенсії за вислугу років насамперед тим, що вона залежить від фактичного стану працездатності особи, який визначається спеціальним державним медичним органом і вона призначається зазвичай, на певний період, тобто на період встановлення інвалідності. Лише в окремих випадках призначається довічно. Основною умовою призначення пенсії по інвалідності є інвалідність. Слово "інвалідність" (від латинського invalidus – безсилий, слабкий) – постійна або тривала втрата працездатності, яка виникла в наслідок захворювання, поранення, анатомічного дефекту.

В юриспруденції розрізняють такі причини інвалідності:

– загальне захворювання;
– професійне захворювання;
– трудове каліцтво;
– ураження, контузія, набуті під час виконання військових обов'язків, або захворювання, пов'язане з перебуванням на фронті;

– каліцтво, отримане внаслідок нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням військового обов'язку, або захворювання, не пов'язане з перебуванням на фронті.

Залежно від ступеня втрати працездатності інвалідність буває 3 груп:

I – особа потребує постійного стороннього догляду, допомоги чи нагляду;

II – особа непрацездатна, проте не потребує постійного стороннього догляду, допомоги чи нагляду;

III – працездатність особи значно знижена.

Групи інвалідності встановлюються МСЕК МОЗ. Направлення для огляду хворого у МСЕК видається лікарсько-консультаційною комісією (ЛКК) відповідно лікувально-профілактичному закладу після клінічних досліджень, що підтверджують стійкий чи необоротний характер захворювання, а також у тому разі, коли хворий був звільнений від роботи протягом 4 місяців з дня настання тимчасової непрацездатності чи протягом 5 місяців у зв'язку з одним і тим же захворюванням за останні 12 місяців, а хворі на туберкульоз – протягом 10 місяців з дня настання непрацездатності. Огляд хворих у МСЕК проводиться за місцем проживання або лікування з пред'явленням паспорта чи іншого документа, що посвідчує особу, та направлення, виданого ЛКК. Якщо хворий за станом здоров'я не може з'явитись на МСЕК, огляд проводиться вдома або в стаціонарі, де він перебуває на лікуванні.

Інвалідність встановлюється на певний строк або без зазначення строку переогляду, залежно від стану здоров'я та віку. Переогляд інвалідності з нестійкими зворотними морфологічними змінами та порушенням функцій органів і систем організму з метою з метою нагляду за ефективністю відновного лікування та реабілітаційних заходів, станом здоров'я та ступенем соціальної адаптації проводиться через 1-3 роки. Переогляд інвалідів раніше вказаних строків, а також інвалідів, інвалідність яким встановлена без зазначення строку перегляду, проводиться при зміні стану здоров'я і працездатності або при виявлені фактів необґрунтованого рішення МСЕК.

Переогляд інвалідів-чоловіків старших 60р. і жінок старших 55р. проводиться тільки за їх заявою або якщо рішення медико-соціальної експертної комісії внесено на підставі підробних документів.

Рішення МСЕК може бути оскаржене до вищестоящого органу, а також у судовому порядку.

Встановлення групи інвалідності, а також часу та причин настання інвалідності, як юридичного факту має значення для визнання виду пенсії та її розміру.

II Залежно від причин настання інвалідності пенсії по інвалідності поділяються на:

– пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання;
– пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання.

Пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання призначаються і виплачуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та

професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" від 28.09.1999р. на підставі акта розслідування нещасного випадку або акта розслідування професійного захворювання за формою Н-1 та (або) висновку МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого у Фонді.

Право на таку пенсію мають особи, які підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку, а також особи, які застраховувались від нещасного випадку добровільно.

Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору;
2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничою практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;
3) особи, які утримуються у виправних, виховно-трудових закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ.

Добровільно, за письмовою заявою, від нещасного випадку у Фонді соціального страхування від нещасних випадків можуть застрахуватися:

1) священнослужителі та особи, які працюють у релігійних організаціях на виборних посадах;
2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно;
3) громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

Нещасний випадок – раптове пошкодження здоров'я працівника під час виконання ним трудових обов'язків або обставин, спеціально обумовлених в законі (у відрядженні, по дорозі на роботу або з роботи, під час виконання обов'язку громадянина щодо рятування людей тощо).

Відповідно до ст. 26 Закону України "Про пенсій не забезпечення" інвалідність вважається такою, що настала внаслідок трудового каліцтва, який спричинив інвалідність стався (крім випадків протиправного діяння):

1) при виконанні трудових обов'язків, а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства або організації, хоча б і без спеціального доручення;
2) по дорозі на роботу або з роботи;
3) на території підприємства, організації або в іншому місці роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), протягом часу, необхідного для приведення в порядок знарядь виробництва, одягу тощо перед початком або після закінчення роботи;
4) поблизу підприємства, організації або іншого місця роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), якщо перебування там не суперечило правилам внутрішнього трудового розпорядку;
5) при виконанні державних або громадських обов'язків;
6) при виконанні дій по рятуванню людського життя, по охороні власності та правопорядку.

До професійних захворювань належать такі захворювання, які виникли внаслідок професійної діяльності працюючого та зумовлені виключно або переважно впливом шкідливих речовин, певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

За юридичним значенням щодо призначення пенсії професійне захворювання захворювання не відрізняється від трудового каліцтва. Пенсії по інвалідності як внаслідок трудового каліцтва, так і внаслідок професійного захворювання призначаються незалежно від трудового стажу і виплачуються у розмірах згідно із законодавством.

Пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання встановлюються особам, інвалідність яких не пов'язана з трудовим каліцтвом чи професійним захворюванням. Для призначення пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання, крім встановлення групи інвалідності, необхідним ще є страховий стаж інваліда (Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування").

Страховий стаж:

до 23р. включно – 2р.;

від 24р. до 26р. включно – 3р.;

від 27р. до 31р. включно – 4р.;

від 32 р. і старших – 5р.

Розмір пенсії:

I група – 100% пенсії за віком;

II група – 90% пенсії за віком;

III група – 50% пенсії за віком.

У разі зміни групи інвалідності пенсія в новому розмірі виплачується з дня зміни групи інвалідності.

III Пенсії по інвалідності військовослужбовцям і працівникам органів внутрішніх справ призначаються відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців і осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ".

Пенсія по інвалідності призначається військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які стали інвалідами, якщо інвалідність настала після в період проходження ними служби, або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби, або якщо інвалідність настала цього строку, але в наслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, отриманого в період проходження служби.

Залежно від причин інвалідності, інваліди поділяються на 2 категорії:

- особи, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих під час захисту Батьківщини;
- інваліди через каліцтво, отримане внаслідок нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням службових обов'язків, чи внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби.

Пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ призначаються на весь час інвалідності, встановленої МСЕК, а інвалідам-чоловікам, старше 60р. і жінкам старше 55р. – довічно. Повторний огляд цих інвалідів проводиться лише за їх заявою.

Пенсії з інвалідності особам, які постраждали від наслідків чорнобильської катастрофи. Відповідно до Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від

28.02.1991р. пенсії з інвалідності призначаються громадянам, інвалідність яких настала через каліцтво чи хворобу, отримані внаслідок чорнобильської катастрофи.

В цих випадках розміри пенсії для інвалідів не можуть бути нижчими:

I група – 10 мінімальних пенсії за віком;

II група – 8 мінімальних пенсії за віком;

III група – 6 мінімальних пенсії за віком;

Дітям-інвалідам – 3 мінімальних пенсії за віком (ст. 54).

Тема
Пенсії у зв’язку з втратою годувальника

1. Поняття пенсії у зв’язку з втратою годувальника.
2. Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.
3. Особливості пенсійного забезпечення окремих категорій сімей у зв’язку з втратою годувальника.

Нормативні акти та література:

1. Закон України “Про пенсійне забезпечення” від 5.11.1991р.

2. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 9.07.2003р.

3. Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28.02.1991р.

4. Закон України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ” від 9.04.1992р.

І Під пенсією у зв'язку з втратою годувальника розуміються щомісячні виплати з Пенсійного фонду (в окремих випадках з фонду соціального страхування чи бюджету), призначені непрацездатним членам його сім’ї в разі втрати годувальника, які перебували на його утриманні, у розмірі, співвіднесеному із заробітком (доходом) годувальника. Дана пенсія призначається спільно на всіх членів сім’ї, які мають право на цей вид пенсії. Проте на вимогу конкретного члена сім’ї із загальної суми пенсії виділяється його частка, яка виплачується йому окремо.

Право на цей вид пенсії мають всі сім’ї, чиї годувальники підлягали загальнообов’язковому державному пенсійному (соціальному) страхуванню, чи добровільно брали участь у такому страхуванні.

Під терміном “втрата годувальника” розуміється його фізична смерть, безвісна відсутність чи оголошення померлим в судовому порядку.

Право на пенсію в разі втрати годувальника (ст. 37 Закону України “Про пенсійне забезпечення”) мають непрацюючі члени сім’ї померлого годувальника, які були на його утриманні. Дітям пенсії призначаються незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, також мають право на пенсію, якщо згодом втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатними членами сім’ї вважаються:

1) діти, брати, сестри й онуки, які не досягли 18р. або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18р., при цьому брати, сестри й онуки – за умови, що вони не мають працездатних батьків;
2) батько, мати, дружина, чоловік, якщо вони є інвалідами або досягли: чоловіки – 60 років, жінки – 55 років;
3) один з батьків, або чоловік (дружина), або дід, бабця, брат чи сестра, незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) зайнятий доглядом за дітьми, братами, сестрами чи онуками померлого годувальника, які не досягли 8р., і не працює;

4) дід і бабця – в разі відсутності осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати.

Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти мають право на пенсію в разі втрати годувальника до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23-річного віку.

II Для призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника основною умовою є непрацездатність певної категорії осіб. Для кожної з цих категорій встановлюються додаткові умови призначення даного виду пенсії.

Так відповідно до ст. 36 Закону України "Про загальнообов'язкове пенсійне страхування" батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Необхідною умовою для призначення пенсії є перебування непрацюючих членів сім'ї на утриманні годувальника. До членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, відносяться: чоловік (дружина) батьки, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку; діти; чоловік (дружина), а в разі їх відсутності один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника, якщо вони не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення ним (ними) 8 років, якщо вони:

1) були на повному утриманні померлого годувальника;
2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми. Пасинок і падчірка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника на рівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків.

Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

До умов призначення пенсії сім'ям можна віднести час і причину смерті годувальника. Пенсія призначається незалежно від того, коли помер годувальник – у період роботи чи після її припинення. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявного стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності, а у разі смерті пенсіонера або військовослужбовця проходження строкової служби – незалежно від тривалості страхового стажу.

Пенсії у зв'язку з втратою годувальника обчислюється у відсотках до розміру пенсії за віком померлого годувальника, яку міг би він отримувати за життя, якби дожив до пенсійного віку і яка обчислюється за правилами, встановленими Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

Відповідно до ст. 37 Закону України пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається у розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї – 50% пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних

членів сім'ї – 100% пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається на весь період, протягом якого, член сім'ї померлого годувальника вважається непрацездатним, а членам сім'ї, які досягли пенсійного віку – довічно.

Зміна розміру пенсії або припинення її виплати членам сім'ї здійснюється з першого числа місяця, що настає за місяцем, у якому склалися обставини, що спричинили зміну розміру або припинення виплати пенсії.

III Залежно від категорії осіб, до яких належав померлий годувальник, а також від причин настання смерті пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника може здійснюватися за різними законами. Якщо померлий годувальник належав до військовослужбовців, чи до осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, то пенсія буде призначатись відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ". Пенсії призначаються, якщо годувальник помер у період проходження служби або не пізніше 3-ох місяців після звільнення зі служби чи пізніше цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних в період проходження служби, а сім'ям пенсіонерів з числа цих військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом – якщо годувальник помер у період одержання пенсії або не пізніше 5 років після припинення її виплати.

Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" передбачає (ст. 52) щомісячну компенсацію у разі втрати годувальника, яка призначається на кожного непрацездатного члена сім'ї, який був на його утриманні, в розмірі 50% мінімальної пенсії за віком незалежно від пенсії, передбаченої законодавством України.